Domaća pamet za rešavanje ključnih pitanja

Zemlje sa funkcionalnim institucijama i razvijenom demokratijom uspevaju da iskoriste javno-privatno partnerstvo, angažovanje privatnog kapitala i saradnju sa strateškim partnerima za dobrobit zajednice i za rešavanje društvenih izazova

SHUTTERSTOCK

PIŠE
SLOBODAN N. VUKOSAVIĆ,
PREDSEDNIK ODBORA ZA
ENERGETIKU SANU

Obnavljanje Stručnog saveta „Elektroprivrede Srbije“ predstavlja hvale vredan korak koji može značajno doprineti energetskom suverenitetu Srbije. Tokom prethodnih meseci, u rešavanje nagomilanih problema uključena je domaća struka, što je dovelo do vidnog poboljšanja stanja u srpskim ugljenokopima i elektranama. Značajno je smanjena potreba za uvozom električne energije, dok se sve češće ostvaruje izvoz. Inicijativa dolazi u pravi čas, u trenutku kada je potrebno podsetiti srpske političare da još uvek postoji domaća struka i nauka čiji integritet i kvalifikacije treba koristiti pre posezanja za stranim ekspertima. Iza nas su decenije tokom kojih je uticaj tuđih agendi na donošenje odluka o srpskoj energetici bio veoma veliki, dok su oslonac na sopstvenu pamet i sagledavanje naših dugoročnih interesa previše često bivali u drugom planu. Značajan uticaj na izradu ključnih strategija imale su direktive i preporuke svetskih centara moći, dok je uticaj domaće nauke i struke bio marginalizovan. Danas znamo ono što se pre nekoliko godina nije smelo reći, brojni koraci evropske energetske tranzicije načinjeni su u pogrešnom pravcu, preporuke i agende nastale izvan Srbije su nekritički prihvatane i promovisane u dogmu, uprkos pozivima domaće struke da se u svemu oslonimo na zdrav razum i sopstvenu pamet. Za srpske političare, domaći stručnjaci su po pravili bili neželjeni sagovornik koji ih sputava u njihovim namerama, dok su dobronamerni saveti često gledani kroz političku lupu. U datim uslovima, odluka da se obnovi Stručni savet predstavlja čin lične hrabrosti inicijatora i njihove posvećenosti interesima srpskog društva.

Srbija raspolaže stručnjacima koji mogu ponovo povesti elektroprivredu putem uspeha

Prema skorašnjim izjavama političkog rukovodstva, domaća pamet već šezdeset godina ne uspeva da pruži odgovarajuće smernice za razvoj srpske energetike, što govori o ozbiljnom nedostatku informacija i sasvim pogrešnim procenama potencijala i rezultata domaće struke. Budući da struka ne može popraviti štetne posledice odluka koje donesu političari, od velike je važnosti informisati donosioce odluka o potencijalu domaće struke i prednostima oslanjanja na domaću pamet. Elektroprivreda Srbije i dalje okuplja vrhunske stručnjake koji su prepoznatljivi na evropskom i svetskom nivou. Tradicionalni elektroenergetski sistem, plod pronalazaka Nikole Tesle, menja se i razvija u elektronski sistem, električnu mrežu u kojoj se izvori, potrošači i skladišta povezuju uz pomoć uređaja energetske elektronike. U nastanku i razvoju energetske elektronike odlučujuću ulogu imaju naučnici, stručnjaci i pronalazači rođeni u Srbiji. Naši stručnjaci imaju vrlo značajnu ulogu u planiranju i upravljanju prenosnim i distributivnim sistemima na istočnoj i zapadnoj obali Sjedinjenih Država, direktori su vodećih istraživačkih centara u oblasti energetike i autori prepoznatljivih naučnih radova i patenata. ››

Za prosperitet srpske energetike i dobrobit srpskog društva dovoljno je uposliti domaću pamet, pustiti je da upravlja razvojem energetike bez upliva politike, prihvatiti stručne nalaze i planirati razvoj u skladu sa naučno i stručno utemeljenim predlozima. Po ugledu na uspešne zemlje, rešavanje pitanja od javnog značaja trebalo bi poveriti domaćoj struci i nauci. Pri tome, takve napore trebalo bi finansirati isključivo iz javnih sredstava. Pronalaženje pravih rešenja za probleme srpskog društva ne može se finansirati novcem iz stranih zemalja. Interesi finansijera kakav je Brisel mogu biti bliski, ali ne i istovetni dugoročnim interesima srpskog društva, u šta smo se više puta uverili tokom prethodnih decenija. Angažovanjem domaće pameti na rešavanju ključnih javnih pitanja i njenim finansiranjem iz javnih sredstava srpsko društvo će postati otpornije na izazove koji nas čekaju, dok će procesi regionalnih i evropskih integracija biti brži i korisniji za Srbiju.

Sigurnost i dostupnost snabdevanja dugujemo domaćim stručnjacima s kraja 20. veka

Sigurno i dostupno napajanje električnom energijom tokom druge polovine dvadesetog veka plod je posvećenosti i izvrsnosti naših naučnika i stručnjaka, kao i spremnosti tadašnjih vlasti da daju šansu domaćoj pameti. Projektovanje i gradnja sistema termoelektrana, hidroelektrana svetskih razmera, prvih reverzibilnih hidroelektrana, prenosne i distributivne mreže, kao i upravljačkih i zaštitnih sistema sprovedeni su u skladu sa najvišim standardima, dok su kvalitet i profesionalnost u poslovima održavanja, unapređenja i upravljanja obezbedili sigurno i dostupno napajanje koje se sve doskora podrazumevalo. Napajanje je ostalo dostupno i u vreme sankcija koje je politički Zapad usmerio protiv naše zemlje, pa čak i tokom agresije zemalja severnoatlantske vojne alijanse tokom 1999. godine. Avioni su poletali sa evropskih aerodroma da bi u Srbiji nekažnjeno ubijali decu, rušili bolnice i škole i bacali kasetne bombe na pijace. Na meti su bile i elektrane, trafostanice, razvodna postrojenja i dalekovodi. Uprkos svakodnevnom bombardovanju, stručnjaci naše elektroprivrede pronalazili su rešenje da obnove i očuvaju napajanje potrošača. Premda je gradnja novih baznih izvora

➡Premda je gradnja novih baznih izvora već dugo zapuštena, izvori građeni tokom prošlog veka i dalje uspevaju da zadovolje potrebe stanovništva i industrije

već dugo zapuštena, izvori građeni tokom prošlog veka i dalje uspevaju da zadovolje potrebe stanovništva i industrije. Srbija i dalje raspolaže stručnjacima koji su spremni i sposobni da uspešno vode elektroprivredu i da joj vrate nekadašnji sjaj. Potrebno je pružiti im poverenje i pustiti ih da rade svoj posao neometani od političara, i da donose odluke zasnovane na struci i nauci.

Negativni uticaj prevelikog i svakodnevnog mešanja politike u pitanja struke

U međuvremenu, stanje u elektroprivredi se značajno promenilo. Uz značajan uticaj političara na donošenje stručnih odluka i uz ponavljanje nespornih grešaka evropskih

SHUTTERSTOCK

tržišnih reformi i energetske tranzicije, propuštene su prilike da se dotrajale termoelektrane zamene novim. Usled nestručnog rukovođenja i problema u radu ugljenokopa, došlo je do pada proizvodnje električne energije i do potrebe da se energija uvozi po vrlo visokim cenama, uz godišnje troškove uvoza koji su premašivali milijardu evra. Problemi su kulminirali krajem 2021. godine i početkom 2022, kada su na uvoz utrošena značajna sredstva. Jednostavan proračun pokazuje da bi se za novac utrošen na jednogodišnji uvoz u navedenim uslovima mogla izgraditi jedna elektrana koja bi nadomestila uvoz u posmatranoj godini, ali i tokom narednih godina. Osnovni uzrok nepovoljnog razvoja je svima jasan, radi se o štetnom uticaju politike i političara na donošenje odluka unutar elektroprivrednih preduzeća. Makar kako stručan bio, niti jedan direktor ne može uspešno voditi preduzeće ukoliko se mora javljati na telefon političaru koji ga postavlja i smenjuje, i koji ima zahteve u vezi sa dnevnopolitičkim potrebama koji nisu povezani sa napajanjem električnom energijom. Sklonost političara da dovedu novinare i kamere radi medijskih nastupa ispred elektroenergetskih postrojenja može imati štetan uticaj na tok remonta, na kvalitet radova i pogonsku spremnost opreme. Neprihvatljiv interes da se proračunska vrednost bruto domaćeg proizvoda uveća ubrzanim radom površinskih kopova uz pad kvaliteta uglja ili neplaniranim pražnjenjem akumulacionih jezera ima negativne posledice na elektroprivredu, životnu sredinu i stanovništvo. Među najvećim problemima je izostanak blagovremenog i odgovarajućeg planiranja i otvaranja novih ugljenokopa, što je trebalo činiti u vreme kada je u postojećim već nestajalo uglja. Navedeni problem se ne može brzo sanirati i za povratak u redovno stanje biće potrebne godine i veliki novac. Koren većini problema je postavljanje nekompetentnog rukovodstva koje je na funkciji ostajalo godinama i koje je u hijerarhiji elektroprivrednih kompanija potiskivalo profesionalce i dovodilo politički odan, ali nesposoban kadar. Navedeno stanje je predugo trajalo pa je ponegde potpuno prekinut kontinuitet kadrovskog razvitka. Obnavljanje i razvoj elektroprivrede mora započeti kadrovskim isceljenjem. Po svemu sudeći, kadrovsko isceljenje može potrajati mnogo duže od rešavanja tehničkih problema u radu elektroprivrede.

> Štetan uticaj politike stvorio je brojne tehničke i finansijske probleme. Iz ugla političara, elektroprivreda više nije Ezopova guska koja nosi zlatna jaja, iz preduzeća se više ne može uzimati, već treba ulagati

Privatni investitori i strateški partneri

Među otežavajuće faktore koji srpsku elektroprivredu dovode u nezavidnu situaciju trebalo bi ubrojati i objektivni neuspeh države da angažuje privatne investitore i iskoristi saradnju sa njima za ostvarenje interesa srpskog društva. Zemlje sa funkcionalnim institucijama i razvijenom demokratijom uspevaju da iskoriste javno-privatno partnerstvo, angažovanje privatnog kapitala i saradnju sa strateškim partnerima za dobrobit zajednice i za rešavanje društvenih izazova. Stvaranje povoljnih uslova i prostora za privatne investicije u gradnji vetroelektrana i solarnih elektrana (tzv. varijabilnih izvora) u Srbiji donelo je korist investitorima i medijatorima, dok elektroprivreda i stanovništvo nisu imali očekivanu korist, već su stekli nove probleme. Sve doskora, varijabilni izvori koji rade u Srbiji nisu bili u obavezi da obavljaju pomoćne funkcije uobičajene za izvore na teritoriji Evrope. Radi se pre svega o funkcijama koje doprinose integritetu sistema i koje potpomažu rad osnovnih regulacionih kontura. Većina naših vetroelektrana dugo je radila bez obaveze da obavlja elementarne funkcije kao što je učešće u regulaciji napona, što bi imalo neznatan uticaj na rad vetroelektrane, dok bi elektroprivredi značajno umanjilo tehničke probleme i troškove integracije. Zakonom o obnovljivim izvorima teret balansiranja prenet je na elektroprivredu, što je stvorilo značajne ››

finansijske gubitke i tehničke poteškoće. Prema sprovedenim analizama, u sistemima sa velikim udelom varijabilnih izvora, troškovi gradnje novih izvora moraju biti praćeni sedmostruko većim troškovima integracije varijabilnih izvora u mrežu, što uključuje i troškove skladištenja energije. Gradnjom novih varijabilnih izvora u Srbiji se najčešće bave privatni investitori, koji uživaju subvencije i povlastice i ubiraju profit. Istovremeno, troškovi integracije opterećuju elektroprivredna preduzeća. Deo troškova preliva se i na stanovništvo, na čijim računima je taksa na obnovljive izvore osmostruko uvećana tokom prethodne dve godine.

Nabrojane poteškoće dovele su elektroprivredu u nezavidnu situaciju. Štetan uticaj politike stvorio je brojne tehničke i finansijske probleme. Iz ugla političara, elektroprivreda više nije Ezopova guska koja nosi zlatna jaja, iz preduzeća se više ne može uzimati, već treba ulagati. U datim uslovima, razmišljanjem na kratak rok dolazi se do ideje o transformaciji elektroprivrede, do potrage za zapadnim strateškim partnerima i do tihog prepuštanja energetskog suvereniteta u tuđe ruke. Prizivanje stranih partnera, eksperata i menadžmenta obrazlaže se nedavnim kvarovima, ispadima, padom proizvodnje i uvozom. Navedeni argumenti trebalo bi da ukažu na nužnost prepuštanja elektroprivrede drugima, od kojih se očekuje da upravljaju bolje nego dosadašnji rukovodioci. Međutim, uzrok svih dosadašnjih problema nije nedostatak domaće struke i pameti, već štetno mešanje politike u pitanja struke. Umesto prizivanja tuđe pameti i stranih partnera, trebalo bi prepustiti elektroprivredu vrsnim domaćim profesionalcima i stručnjacima i dati im slobodu da rade bez štetnog upliva uticajnih pojedinaca iz vladajućih političkih partija.

Negativna iskustva sa privatizacijom elektroprivrede

Pravce delovanja političkog rukovodstva teško je predvideti na osnovu datih izjava koje se lako zaboravljaju, na koje ih retko podsećamo i koje se brzo smenjuju oprečnim izjavama. Za sada se vlast ograđuje od privatizacije elektroprivrede i nagoveštava transformaciju javnog preduzeća u akcionarsko društvo, tvrdeći da će elektroprivreda ostati u vlasništvu države. Struktura i problemi elektroprivrede u Rumuniji, Crnoj Gori, Francuskoj i Sjedinjenim Državama značajno se razlikuju, ali njihova dosadašnja iskustva, kao i iskustva brojnih drugih zemalja pokazuju da je privatizacija elektroprivrede dovela do pogoršanja u snabdevanju, da je imala negativni uticaj na integritet sistema i da je dovela do rasta cena. U saveznim državama SAD koje su sprovele deregulaciju u nadi da će tržišna utakmica smanjiti cene električne energije, jedan kWh je danas skuplji za oko 2 centa u odnosu na preostale savezne države. Tokom leta 2022. godine, polovina od 56 francuskih reaktora bila je isključena sa mreže zbog zabrinjavajućih prskotina i korozije do kojih je došlo zbog neodgovarajućeg održavanja. Opisani problemi naveli su francuske vlasti da sprovedu renacionalizaciju svoje elektroprivrede kako bi očuvali energetsku suverenost u vreme značajnih izazova koje je donela evropska energetska kriza. Primer Češke pokazuje da većinsko državno vlasništvo nad elektroprivredom nije prepreka da se uspostavi profesionalno upravljanje preduzećem, suzbije uticaj političkih partija na vlasti i promoviše donošenje odluka na bazi struke.

➡ Za prosperitet srpske energetike i dobrobit srpskog društva dovoljno je uposliti domaću pamet, pustiti je da upravlja razvojem energetike bez upliva politike, prihvatiti stručne nalaze i planirati razvoj u skladu sa naučno i stručno utemeljenim predlozima

Cilj akcionarskih društava je ostvarivanje profita. Svođenje elektroprivrede na preduzeće kome je primarni cilj profit nije u skladu sa interesima osnivača, koji su ustanovili elektroprivredna preduzeća radi sigurnog i dostupnog snabdevanja. Način na koji je sprovedena podela srpske elektroprivrede na više zasebnih preduzeća otežava njihovu saradnju i dogovor i stvara brojne neželjene posledice. Okolnost da novonastala preduzeća EPS i EMS imaju zasebne, često suprotstavljene ciljeve i nemaju zajednički stručni savet ne doprinosi sigurnosti i dostupnosti napajanja i ne odgovara društvenim interesima. Iskustva drugih zemalja pokazuju da su nastojanja da se električna energija tretira kao roba skopčana sa nizom tehničkih poteškoća koje još uvek nisu razrešene. Upravljanje elektroprivredom je pogotovu problematično u malim zemljama sa nerazvijenim institucijama, nedovršenom demokratijom i endemskom korupcijom. Preduzeća u vlasništvu države su na meti političara i užih interesnih grupa, koji ih koriste u svrhe drugačije od interesa potrošača. S druge strane, privatna inicijativa pronalazi načine da maksimizira svoju korist u svim javno-privatnim poduhvatima i privatizacijama, zadržavajući profit za sebe i ostavljajući odgovornost, probleme i krivicu u javnom domenu. Mora se priznati da Srbija još uvek nema sposobnost da podstakne i uslovi privatne inve-

stitore da deluju u društvenom interesu. Iskustvo pokazuje da investitori, a pre svega velike multinacionalne kompanije, veoma dobro poznaju okolnosti u Srbiji, motivaciju donosioca odluka, društvene odnose i uticajne interesne grupe. Investitori dobro razumeju kako se treba ponašati sa srpskim političarima, predstavnicima izvršne i zakonodavne vlasti, lokalnim stanovništvom, medijima i regulatornim telima da bi njihove aktivnosti u Srbiji donele što veći profit. Bez proaktivnog stava domaćina i bez njegove svesti o sopstvenim ciljevima, svi investitori, preduzimači, ponuđači novih tehnologija i zajmodavci po prirodi stvari nastoje da uvećaju svoj dobitak. Oni nemaju vremena, energije ni mogućnosti da nam nude ono što nam je potrebno jer su plaćeni da plasiraju ono što imaju na lageru, oni ne dolaze da daju, već da uzmu. Oni ne mogu nastojati da nas stručno ojačaju, oni ne brinu o interesima građana Srbije niti o životnoj sredini i ne mogu trošiti vreme na razmišljanja šta će s nama biti kada se preko noći povuku iz Srbije. Pojavi li se Srbiji sklona privatna kompanija koja pravi korake u našem interesu, takvu sklonost će morati da plati manjom zaradom, i zato će brzo biti nadjačana u neprekidnoj tržišnoj utakmici koja ne dopušta slabosti. Bez domaće pameti i bez svesti o dugoročnim ciljevima zajednice, dolazak stranog kapitala i tuđih rešenja neminovno vodi u zapuštanje domaćeg znanja, odumiranje domaćeg kadra, gašenje domaćih preduzeća, svođenje privrednih aktivnosti na rudarenje i rasprodaju resursa uz neprihvatljivo ugrožavanje životne sredine na koje smo navikli i koje se nažalost podrazumeva. ‹

SHUTTERSTOCK